

Rijksgebouwendienst
Ministerie van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

- 07 | Een ontdekking in galerij Willem V
- 30 | Wie biedt er op een rechtbank met gevangenis?
- 40 | Overkapping Scheepvaartmuseum naar binnen gehesen
- 43 | Hans van Heeswijk zoekt oplossing ondergronds
- 47 | Onder de daklijst van het Paleis op de Dam
- 58 | Nieuwe dg Rijkswaterstaat beproeft ook pps

SMAAK

BLAD VOOR DE RIJKSHUISVESTING | OKTOBER 2010 | JAARGANG 10 | NUMMER 48

STEDENBOUW
MONUMENTEN
ARCHITECTUUR
ARCHITECTUURBELEID
KUNST

48 | TOEKOMST
VOOR
VERLEDEN

Afgelopen 25 jaar heeft Hans van Heeswijk met zijn technologisch geavanceerde architectuur een indrukwekkend oeuvre gerealiseerd. Een oeuvre dat naast kantoor- en woongebouwen, flatrenovaties, interieurprojecten en bruggen ook een aantal verbouwingen van monumentale museumgebouwen omvat. De aanpak van elk ontwerp is anders maar de vormgeving en het materiaalgebruik zijn altijd modern.

Architect Hans van Heeswijk wil musea maken met een duidelijke logistiek

Terug naar de Nieuwe Hollandse Nuchterheid

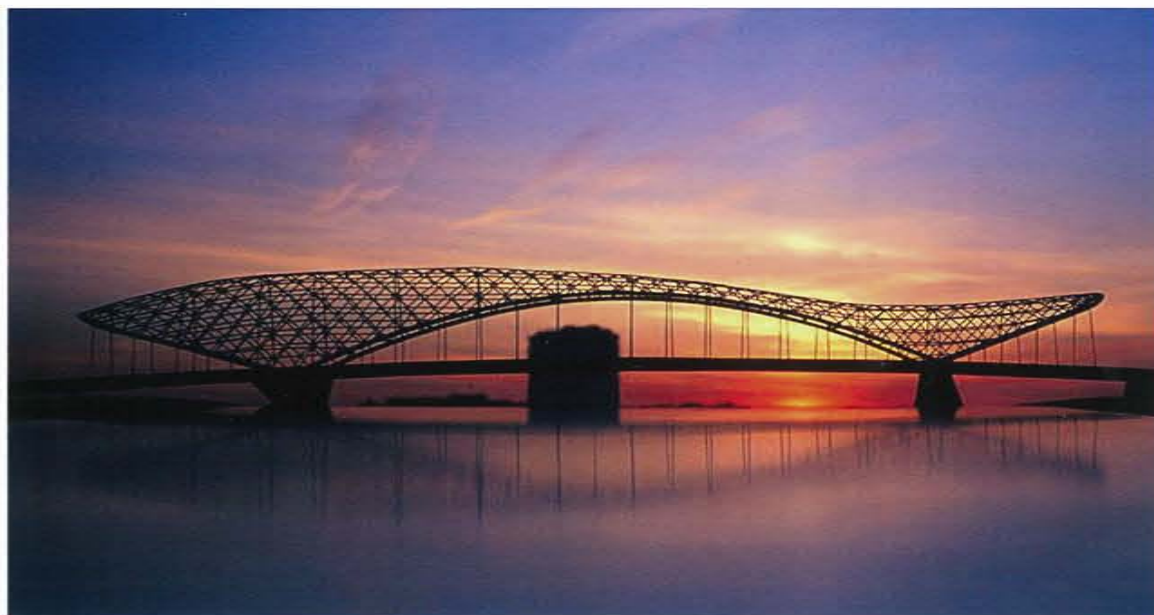
Ontwerp Papendorpse Brug

TOEKOMST VOOR VERLEDEN

TEKST: EGBERT KOSTER
FOTO'S EN ARTIST IMPRESSIONS:
HANS VAN HEESWIJK

Tien jaar geleden ontwierp Van Heeswijk hoofdzakelijk marktkantoren en infrastructuur. Tegenwoordig veel publieksgebouwen, waaronder diverse musea. In 2009 werd zijn alom geprezen Hermitage Amsterdam opgeleverd. Het jaar daarvoor de verbouwing van De Beyerd in Breda tot Graphic Design Museum. Momenteel is zijn bureau druk bezig met de uitwerking van het verbouwings- en uitbreidingsplan voor museum het Mauritshuis in Den Haag.

Het ontwerpen van publieksgebouwen is weliswaar veel complexer dan het ontwerpen van woningen of kantoren maar levert je als architect, aldus Van Heeswijk, veel meer

bevrediging op. 'Bij publieksgebouwen ontwerp je niet alleen de buitenkant maar houd je je ook bezig met logistiek, routing en akoestiek. Als je dan ook nog het interieur mag doen kun je helemaal vanuit één visie tot op het laatste schroefje doorontwerpen. Daar krijg je natuurlijk prima gebouwen van.

Bij marktkantoren ging het altijd om het realiseren van zoveel mogelijk verhuurbaar vloeroppervlak. Dan kon je een goede buitenkant maken en een mooie entree maar daar hield het wel mee op. Met de kantoorvloeren kon je niet zoveel. En had je dan je uiterste best gedaan om elk detail strak te krijgen, kwam er twee

weken voor oplevering een grote vrachtwagen van Overtoom voorrijden en stond binnen twee dagen alles vol met verkeerde binnenwanden en afschuwelijk meubilair.' Een frustratie waar Van Heeswijk ook aan het begin van zijn carrière al mee te maken had toen hij in 1981 begon met werken op het bureau van Aldo

Constellation Building, Schiphol

van Eyck en Theo Bosch aan stadsvernieuwingsprojecten in de Nieuwmarktbuurt en de Jordaan. 'Daar deden we ook vreselijk ons best om de woningen helemaal spic en span te krijgen en strak in de witte lak. Maar dan kregen de bewoners vrijdagmiddag de sleutel en werd op vrijdagavond de gloednieuwe keuken eruit gesloopt en stonden ze zaterdagochtend bij de Gamma een eikenhouten keuken en gevlamde tegeltjes uit te zoeken. Zaterdagmiddag werd de verf van de trap gekrabbd en kwam er beits op.'s Maandags kende je de woningen niet meer terug.'

AFWERKINGSMATERIAAL

Heeft met de verschuiving in opdrachten van kantoren, bruggen en woningen naar publieksgebouwen en musea ook je architectuur een verandering ondergaan?

'Die verandering zit vooral in details, denk ik. Toen ik begon was het belangrijk dat je gebouwen ontwierp die voor een standaard marktprijs gebouwd konden worden terwijl zij er toch bovengemiddeld uitzagen. In

die tijd hebben we het idee ontwikkeld om gebouwen te gaan maken waarbij je geen bekleding en aparte afwerkingsmaterialen gebruikt maar de constructie in het zicht laat en probeert om daarmee architectuur te maken. Het budget dat je uitspaart aan afwerkings- en bekledingsmaterialen kun je dan gebruiken om die constructie er netjes uit te laten zien. En dan krijg je uiteindelijk toch een hoogwaardiger afwerkingsniveau. Dat noemden we toen De Nieuwe Hollandse Nuchterheid. Gebouwen met een eenvoudige hoofdvorm die zijn opgetrokken uit standaard bouwmaterialen maar een hoog afwerkingsniveau hebben. Omdat goedkoop bouwen je niet ontslaat van de plicht om je uiterste best te doen om goed te ontwerpen en goed te engineeren. Die Nieuwe Hollandse Nuchterheid heeft vooral te maken met het beter organiseren, beter in elkaar zetten van dezelfde spullen. En vooral met goed detailleren. Proberen om aan te sluiten bij het vakmanschap waar Nederland ooit goed in was met

Philips, Fokker en de scheepsbouw. Het lijkt mij goed om architectuur te maken die weer bij die mentaliteit aansluit. Dus geen gebouwen die heel trendy zijn maar gebouwen die een ingetogen uitstraling hebben en met een grote mate van vakmanschap gemaakt zijn. Gewoon goede gebouwen maken. Dat vind ik nog steeds belangrijk.

Geldt dat ook voor het ontwerpen van museumgebouwen?

'Bij publieksgebouwen en zeker musea gelden andere prioriteiten, zoals bijvoorbeeld een goed kloppende logistiek. De grootste opgave bij een museum is niet dat je wanden maakt waarop je schilderijen goed kunt uitlichten en waar veel mensen langs kunnen om die schilderijen te bekijken. Dat is wel belangrijk maar vrij gemakkelijk om te maken. Het belangrijkste van een museum en van elk publiek gebouw is dat je je realiseert dat het een gebouw is waar elke dag zo'n duizend of tweeduizend mensen komen. Vaak voor de eerste keer.

Daarom is het belangrijk dat ze begrijpen hoe het gebouw in elkaar zit. Dat ze op een logische manier hun weg kunnen vinden. Want daardoor voelen mensen zich snel thuis, blijven ze langer en komen ze sneller weer terug. En dat is wat je graag wilt met een publieksgebouw! Dus die logistiek dat is waar het bij musea maar ook bij bibliotheken en gemeentehuizen vooral om draait. Dat je gewoon een logisch, helder gebouw maakt dat goed valt te onderhouden en te beheren.'

'Vijftientwintig jaar geleden functioneerde een museum heel anders dan nu. Mensen hebben veel meer vrije tijd gekregen en zijn gewend om naar grootschalige publieke voorzieningen en evenementen te gaan. Dat stelt heel andere eisen aan museumgebouwen. Daar verwacht men het zelfde serviceniveau waar men bij pretparken aan gewend is geraakt. Dus goede publieksvoorzieningen als museumwinkel, restaurant, informatiebalie, touchscreens met kaartjesautomaten, beveiligde garderobe en sanitair. Het Maurits-huis is hier een goed voorbeeld van. Dat is in de jaren tachtig nog verbouwd door de Rijksgebouwendienst in samenwerking met architectenbureau Salomonson, Tempelman & Egberts voor het interieur.

Toen is onder het voorplein een kelder gebouwd met publieksvoorzieningen en depot. Logistiek zat het er allemaal wel in maar met een maat en capaciteit waar je weinig mee kon. Want ook het Maurits-huis heeft sinds die verbouwing te maken met een enorme toename van bezoekersaantallen. Wat wij bij de verbouwing en uitbreiding gaan doen is vooral het vele malen groter en beter maken van de publieksvoorzieningen. De entree komt weer op het voorplein van het gebouw. Bezoekers verwachten de ingang aan de voorzijde, dus daar moet je ook de entree maken. Je kunt hen niet met goed fatsoen naar binnen laten via een in het maaiveld verzonken personeelsingang aan de zijgevel. Dat kon 25 jaar geleden misschien nog wel maar nu niet meer.'

STADSVERNIEUWING

Zit er voor jou qua vormgeving en materiaalgebruik een principieel verschil tussen utiliteitsbouw, musea en woningbouw?

'Nee. Bij onze woningbouwprojecten in de Dapperbuurt, uit het begin van de jaren negentig, hebben we gekeken of we met eenvoudige constructiemethoden uit de utiliteitsbouw voor het zelfde budget grotere woningen met ruimtelijke plattegronden zouden kunnen maken. Dat wil zeggen geen bakstenen stapelen maar gebruik maken van betonwanden en grote gevelpanelen. Qua vormgeving, constructie, materiaalgebruik en detaillering heeft dit stadsvernieuwingsproject inderdaad veel

overeenkomst met onze kantoorgebouwen. De korrelgrootte en compositie van de bouwvolumes hebben we echter zorgvuldig afgestemd op de maat en structuur van de omringende 19de eeuwse woningbouw. Voor het creëren van stedenbouwkundige eenheid is dat belangrijker dan de vormgeving en materialisatie. Kijk maar naar de gevelwanden langs de grachten. Daar zitten enorme verschillen tussen de individuele panden maar vormen die panden door hun overeenkomst in maat en schaal toch een eenheid in verscheidenheid. Het verschil in tactiliteit tussen traditionele bakstenen gevels met houten kozijnen of gevels van beton, staal en glas maakt mij niet uit. Ik

hecht sterk aan de esthetiek van Le Corbusier en Mies van der Rohe. Het machineachtige karakter van de gebouwen van Le Corbusier en de heldere, tijdloze architectuur van Mies die licht, luchtig en inzichtelijk is. Ik vind dat in onze cultuur sprake is van een merkwaardige, tweeslachtige esthetiek. Mensen wonen het liefst in een grachtenpand of huis in jaren dertig-stijl maar hebben tegelijkertijd voor de deur het liefst het nieuwste model Ferrari staan. Dat is toch raar! Waarom kan dat niet in één esthetiek?'

'Van staal, glas en beton kan je perfecte woningen maken. Ik bouw nu mijn eigen woonhuis op IJburg. Het concept daarvoor had ik in een weekend. Een kwestie van gewoon

even nadenken wat de mooiste woonhuizen zijn die ik ken: het vooroorlogse Maison de Verre van Bijvoet en Chareau in Parijs, het Douglas House van Richard Meier, de met de zon meedraaiende Villa Girasole, en het stalen Case Study House van Pierre Koenig dat op die beroemde foto van Shulman boven de nachtelijke skyline van Los Angeles hangt. Zoiets moest het dus worden. Vervolgens ben ik wel twee jaar bezig geweest om het ontwerp tot op het laatste scharnietje en deurkrukje goed te krijgen.'

STEDELIJKE MEUBELS

Met wiens werk heb je meer affiniteit, Mies of Calatrava?

'Mies, dat is onmiskenbaar. Van

'Bij het Mauritshuis was er maar een oplossing: ondergronds'

Publieksvoorzieningen worden bij het Mauritshuis onder het voorplein en de straat gebracht.

gebouwen vind ik het interessant als ze een soort tijdloosheid uitstralen en dat herken ik heel sterk in het werk van Mies. Bij infrastructuur ligt dat anders.

Bruggen zie ik meer als stedelijke meubels die veel meer een eigenzinnige vormgeving mogen hebben. Dat geldt vooral voor kleinere fietsers- en voetgangersbruggen die je vaak in staal mag maken. In dat geval is Calatrava misschien wel meer een voorbeeld. Al lijkt de complexiteit van zijn ontwerpen af en toe niet meer helemaal in verhouding tot de aard en omvang van de opgave. Een gebouw maakt deel uit van ruimtelijke structuur van de stad maar een brug is feitelijk niet veel meer dan een groot autonoom meubel in de openbare ruimte. Veel autonomer dan een gebouw. Daar kan je dus op heel andere manier mee omgaan.'

Waarom zijn bij de verbouwingen van monumenten als de Amstelhof, De Beyerde, het Mauritshuis alle moderne toevoegingen, van buitenaf onzichtbaar, ondergronds gesitueerd?

'Je gaat onder de grond bouwen omdat je boven de grond geen ruimte hebt. Maar het is nooit je eerste keus omdat het een vrij kostbare manier van bouwen is en constructief gecompliceerd. De ene keer is meer mogelijk dan de andere. Bij de Hermitage Amsterdam is feitelijk geen sprake van ondergronds bouwen. Daar heb ik slechts

geprobeerd om alle niveaunderschillen in het souterrain recht te trekken. Bij het Graphic Design Museum in Breda hebben we ondergronds een complete verdieping toegevoegd. Dat was puur uit ruimtegebrek. Bij het Mauritshuis moesten we ondergronds bouwen omdat het bestaande gebouw zo'n samenhangend geheel vormt. Daar kun je bovengronds niets mee. Bovendien omvatte de opdracht een ondergrondse verbinding naar gebouw Plein 26 aan de overkant van de straat. De Rijksgebouwendienst had daarvoor enkele varianten van ondergrondse verbindingsgangen onderzocht. Aan die varianten kon je zien dat als je die gebouwen met een gangetje onder de straat door met elkaar verbindt, je ook niet meer dan twee gebouwen met een ondergrondse verbindingsgang krijgt. Logistiek zou dat niet gaan werken. Het publiek weet de uitbreiding via een kruip-door, sluip-door gangetje niet te vinden. De enige manier om dat goed te doen is om, net als bij het Louvre, een grote hal onder de straat te bouwen waar je vanaf straatniveau in afdaaft. Doordat je bij binnenkomst afdaaft heb je direct overzicht over de grote hal, zodat je direct begrijpt "Ik ben hier in de hal en daar is het Mauritshuis en daar is De Witte, aan de overkant van de straat, en die twee horen bij elkaar". De oorspronkelijk voordeur van het Mauritshuis kunnen we niet

gebruiken want dan kom je direct in de tentoonstellingsruimtes. Maar het publiek gaat wel weer naar binnen door de poort op het voorplein. Daar komt een glazen liftje als lichtbaken van de nieuwe entree.'

Uit oogpunt van verblijfskwaliteit zijn ondergrondse ruimten niet ideaal.

'Daar kun je wat aan doen. Door veel ramen in wanden en daken te maken. Door voor vides naar bovengrondse niveaus te zorgen. En door veel stijppunten te maken. Niet alleen daglicht maar ook uitzicht en oriëntatie zijn belangrijk voor het welbevinden van mensen in ondergrondse ruimten. Daarom gaan we de nieuwe hal van het Mauritshuis zo open mogelijk houden met laag meubilair en lange zichtlijnen. Niet alleen horizontaal naar de twee gebouwen, maar ook diagonaal naar de andere niveaus toe. Doordat op de eindpunten van de zichtlijnen daglicht naar binnen komt loop je niet op het donker maar op het licht af. Dat maakt dat je direct begrijpt hoe groot het museum is en hoe het in elkaar zit. Ik vind het heel belangrijk dat je zichtlijnen met licht op het eind hebt waarop je je kunt oriënteren. En dat je aan het eind van een zichtlijn annex looproute niet doodloopt, want in een gebouw is niets zo erg als een doodlopende route waar je op het eindpunt weer terug moet.

Doordat je in de hal overal visueel, functioneel en ruimtelijk contact met de bovenliggende niveaus hebt zal hij worden ervaren als een volwaardige foyer die echt bij het gebouw hoort. Waar je ook in de hal staat, je zult altijd een glimp van het Mauritshuis op kunnen vangen.'

'Bij de verbouwing van De Beyerde moesten we het vloeroppervlak van de expositieruimte verdubbelen. Aangezien een extra verdieping niet haalbaar was, was een kelderverdieping de enige optie. Omdat de ondergronds toegevoegde ruimte plaats biedt aan een permanente expositie over de geschiedenis van het grafisch ontwerp in Nederland, met veel lichtgevoelig drukwerk, was er weinig behoefte aan daglicht. Wel hebben we op relatief korte afstand van elkaar drie trappenhuizen gesitueerd, waardoor de ruimte op veel verschillende manieren is te gebruiken. Beter te veel trappen dan te weinig. Via die trappenhuizen met ruime trappenhallen heeft de expositieruimte veel contact met straatniveau en heb je niet het gevoel dat je op een geïsoleerd kelderniveau bevindt. Dat werkt heel goed.'

Links: het souterrain van het Grafisch Museum in Breda.
Rechts: Woningbouw bij het Tropenmuseum in Amsterdam.

